בלק ב

א. „מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל"[1], ופרש"י: „מי מנה עפר יעקב וגו', כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו' מארבע משריתא מארבע*[1] דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר, לא תחרוש בשור ובחמור[2] לא תזרע כלאים[3] אפר פרה[4] ועפר סוטה[5] וכיוצא בהם".

והנה לפום ריהטא נראה, שהטעם שהקדים רש"י פירוש התרגום לפירוש השני (שמקורו במדרש) הוא לפי שפירוש התרגום מתיישב יותר בפשטות לשון הכתוב („מי מנה עפר יעקב"), שמשמעו שקאי על בני ישראל עצמם (ולא על המצוות שהם מקיימים, שלא נזכר אודותם בכתוב)[6].

אבל יש לומר, שיש עדיפות בפירוש התרגום גם מצד תוכן הפירוש, בכוונת נבואת בלעם [ובפרט שבנבואות בלעם שבפרשתנו הרבה רש"י להביא בפירושו דרשות רז"ל, והטעם מובן בפשטות — כי בכתוב מפורש „וישא משלו"[7], שמזה מובן שגם ע"פ דרך הפשט אין פירוש כתובים אלו לפי פשוטם ממש, אלא הם משלים, ומשל בפשטות ענינו דרך רמז וכיו"ב].

דהנה נבואות בלעם באו כמענה[8] לבקשת בלק „לכה נא ארה לי את העם הזה"[9], ותוכנן — שאינו יכול לקלל את ישראל כי יש להם זכיות ומעלות גדולות; וזכיות ומעלות אלו נחלקות לשני סוגים כלליים: א) הם חביבים בעיני הקב"ה ומשגיח עליהם ושומרם כו'. ב) שיש להם עצמם מעלות וזכיות רבות שאינם בשאר אומות, ומטעם זה, הרי לא רק שאינו יכול לקללם, אלא יתירה מזו, „ראויים הם לברכה"[10].

וזהו החילוק בין שני הפירושים ב„מי מנה עפר יעקב וגו'": לפי התרגום — „מי ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל", הכוונה

---

1) פרשתנו כג, יו"ד.

1) כן הביא ברלינער (בב' מהדורות שלו) „מארבע". ולכאורה כצ"ל, שהרי מפרש ל' התרגום „מארבע משריתא". אבל בדפוסים הנפוצים, וכן בדפוס ראשון ושני דפרש"י, ורוב כת"י רש"י (שתח"י) „ארבע דגלים". וראה לקמן הערה *34.

2) תצא כב, יו"ד.

3) קדושים יט, יט. וראה תצא כב, ט (אבל ראה לקמן סעיף ה).

4) חוקת יט, ט. וראה שם, יז (וראה לקמן שם הכתוב שהובא במדרש).

5) נשא ה, יז.

6) ובראב"ם כאן, דלפי' הב' „יהי' המקרא מסורס כאילו אמר מי מנה מה שעושה יעקב בעפר".

---

*) ובדפוס א' וב' הובאה בפרש"י גם התחלת לשון התרגום „או חדא (מארבע משריתא)".

7) קאפיטל כג (ז. יח). כד (ג. טו. כ. כא. כג). וראה פרש"י חוקת כא, כז.

8) ע"פ מיכה ו, ה (הפטרת פרשתנו) — הובא בפרש"י כאן (כג, ח ד"ה לא זעם).

9) כב, ו. ועד"ז שם, יז. ועוד.

10) לשון רש"י (כג, כג) עה"פ כי לא נחש ביעקב.

בזה היא לחביבות ישראל לפני הקב"ה, שלכן ברך אותם הקב"ה ש„יסגון כעפרא דארעא" כו'; ולפי הפירוש הב' — „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר כו'", המדובר הוא במעלת ישראל עצמם, מ־צד מעשיהם, דהיינו קיום המצות שלהם.

ועפ"ז מובן הטעם שהקדים רש"י פי־רוש התרגום — כי ע"פ פשש"מ, עיקר ההדגשה בנבואתו הראשונה של בלעם היא על חביבותם של ישראל לפני הקב"ה (שלכן אי אפשר לקללם), וכפי שאמר בהקדמה לנבואה זו „מה[11] אקוב לא קבה א־ל ומה אזעום לא זעם ה'" [וזהו החידוש בנבואתו הב', ששם הקדים „הנה[12] ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה", כי בנבואה זו בא להוסיף, שנוסף ע"ז שאי אפשר לקללם, הנה עוד זאת, שהם ראויים לברכה, וכמשנ"ת בארוכה ב־מ"א[13]].

ב. ויש לעיין ולדייק בכמה פרטים בדברי רש"י:

בדרך כלל, כשרש"י מביא פירוש ה־תרגום, אין דרכו להעתיק לשון התרגום, אלא כותב „כתרגומו" וכיו"ב. ועפ"ז צ"ע בנדו"ד, שלא הסתפק רש"י לומר „כתר־גומו" אלא גם העתיק מדברי התרגום. ולאידך גיסא — לא העתיק כל לשון התרגום על „מי מנה גו'" [„מן ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עלי־הון יסגון כעפרא דארעא, או חדא מאר־בע משריתא דישראל"] אלא רק התחלת לשונו „דעדקיא דבית יעקב" (והמשך דבריו „דאמיר עליהון יסגון כעפרא ד־ארעא" מרמז ב„כו'"[14], וכן בפירושו את תיבות „ומספר את רובע ישראל", הע־תיק מלשון התרגום רק „מארבע משרי־תא", ואח"כ מפרשה — „מארבע דג־לים"[14].

ובפשטות יש לומר, שבנדו"ד הוזקק רש"י לפרש כוונת התרגום, כי אין דברי התרגום ברורים:

בפירוש „עפר יעקב" לא ברור בתר־גום אם כוונתו לפרש „עפר" מלשון „דעדקיא", דקאי על הבנים הקטנים, ונקראים „עפר" (דעדקיא) לפי שהם קט־נים ודקים[15] כמו העפר, או ש„עפר יעקב" הכוונה „דאמיר עליהון יסגון כ־עפרא דארעא" („כאילו אמר מי מנה אותם שנאמר בהם והי' זרעך כעפר הא־רץ"[16]), והיינו דקאי על כל עם ישראל — וכשאלת הרא"ם והשקו"ט במפרשים[17] בפירוש דברי התרגום.

ולכן מעתיק רש"י מהתרגום רק „דעדקיא דבית יעקב" ולא ההמשך — ללמדנו, שכוונת התרגום היא לפרש „עפר יעקב" על הקטנים („דעדקיא") שנק' עפר (כי דומים לעפר).

[ודברי התרגום „דאמיר עליהן יסגון כעפרא דארעא" הם ענין וטעם נוסף

---

11) כג, ח.

12) כג, כ.

13) לקו"ש חל"ג ע' 1־150, וע"ש שעפ"ז מבואר החילוק בכמה פירושי רש"י בנבואות אלו.

14) להעיר שבדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י שתח"י לא הובא „דעדקיא דבית יעקב", רק הפירוש „(או חדא) מארבע משרייתא דישראל ארבעה דגלים" (בדפוס ראשון „כולו כתרגומו או חדא . .."). ויש כת"י שכתוב „עפר יעקב, כתרגומו. ומספר את רובע ישראל כתרגומו מארבע כו'".

15) ראה אוה"ת פרשתנו ע' תתקל הפירושים ב„דעדקיא". וש"נ.

16) ל' הרא"ם על פרש"י כאן.

17) ראה גו"א. אמרי שפר. נחלת יעקב. דברי דוד (להט"ז). נימוקי שמואל. משכיל לדוד. ועוד.

בפירוש „עפר יעקב" (היכן מצינו „מי יכול למנות דעדקיא דבית יעקב"), אבל לא פירוש תיבת „עפר" שבכתוב[18]).

וכן זה שפירש רש"י „מארבע משרי־תא — מארבע דגלים" הוא לפי שבתר־גום עד עתה מצינו שמתרגם דגל — „טקס", ו„משריתא" הוא התרגום דתיבת „מחנה"[19], ולכן הוזקק רש"י לפרש שכאן כוונת התרגום ב„משריתא" היא לדגלים.

אבל הא גופא טעמא בעי: מה טעם נקט רש"י שכוונת התרגום היא לפרש (א) „עפר יעקב" — „דעדקיא דבית יע־קב" (ולא[20] דקאי על כל ישראל „דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא")[21], (ב) ו„רובע ישראל" קאי על „ארבע דגלים", ולא „ארבע מחנות".

ג. גם צ"ע בפירוש השני — שבו שינה רש"י מלשון חז"ל במדרש, ששם[22] איתא (נוסף על ד' המצות שהעתיק ב־פרש"י) גם „שלש שנים יהיו לכם ערלים וגו'"[23], ואילו רש"י השמיטו.

ולכאורה אין לומר דלא נחית רש"י לפרט הכל, דאטו כי רוכלא ליחשוב וליזול, כי כיון שהעתיק רובם צריך בי־אור למה השמיט בדוקא מצות ערלה.

ועכצ"ל שרש"י ס"ל דע"פ פשוטו של מקרא מצות ערלה אינה בכלל המצות שעושים בעפר, כי המצוה היא בפירות האילן ולא בעפר.

[ויש לומר, שמטעם זה לא העתיק רש"י דברי המדרש המובא בילקוט[24] „אפילו[25] הדיוט שבהדיוטות אינו פושט פרוסה לתוך פיו עד שעושה מצות, כי־צד יצא לחרוש הוא מקיים לא תחרוש בשור ובחמור, בא לזרוע הוא מקיים לא תזרע כרמך כלאים, בא לקצור הוא מקיים לקט שכחה ופאה, בא לדוש הוא מקיים לא תחסום שור בדישו, העמידה כרי הוא מקיים מצות התרומה ומעשר ראשון ומעשר שני, בא לאפותה הוא מקיים מצות חלה, הרי עשר מצות . . אינם טועמות עד שיתקיימו עשר מצות בעפר[26] לפיכך אמר בלעם בני אדם ש־

18) ראה באר בשדה כאן. ולהעיר שכמה מפרשים (אמרי שפר. קונטרס השגות על הרא"ם (שבסו"ס נימוקי שמואל) ועוד) כתבו, שהם ב' פירושים בתרגום, כי דרך אונקלוס לתרגם לפע־מים הכתוב בב' פנים.

19) ראה במדבר א, נב. שם ב, ב ואילך.

20) ואולי מוכרח הוא ממה שכתוב „עפר" (בע"ן ופ"א בפתח), ל' סמיכות, העפר של יעקב, שזה מתאים רק להפירוש „דעדקיא דבית יעקב" (הקטנים של יעקב). משא"כ אם „עפר יעקב" קאי על כל ישראל, שנאמר עליהם „יסגון כעפרא דארעא", שאז העפר הוא העיקר כאן (ראה גו"א כאן). ועצ"ע.

21) וראה מ"ש במפרשי רש"י (נחלת יעקב. משכיל לדוד. נימוקי שמואל. ועוד).

22) תנחומא פרשתנו יב. במדב"ר פ"כ, יט.

23) קדושים יט, בג.

24) פרשתנו עה"פ רמז תשסו.

25) ובפשטות בא בהמשך לתחלת הדרשה שם „בוא וראה כמה מצות ישראל עושין בעפר, א"ר מאיר הפחות מישראל אינו עובר לו יום שאינו עושה את המצות וחשבון הוא אלא שלא נטריח כו' תדע לך שכן א"ר יהודה בן רבי שלום אפילו הדיוט כו'". ובמדרש הגדול כאן: מי יוכל למנות המצוות שישראל עושין שהן כעפר הארץ כיצד יוצאין לחרוש כו'.

26) דרש הנ"ל הובא ברוקח הל' סעודה (סשכ"ט) ושבלי הלקט (השלם) סקמ"א — מ„ירו־שלמי פ"א דחלה ובמדרש ויכולו". וכן בכל בו סכ"ד, ושם (ובשבלי הלקט) „עשרה מצות התלו־יות בתבואה". ובטור (וכן בשו"ע אדה"ז) או"ח סקס"ז (ס"ז) „עשר מצות התלויות בפת" [אבל יש

עושין כמה מצות בעפר[27] מי יכול לקללן".

הרי לפי דרשה זו מבוארים היטב דברי בלעם שנקט ענין העפר דוקא — שכ"א מישראל הרי סדר היום הרגיל שלו הוא לקיים כל עשר מצות אלו עד שטועם פת כו' — ולמה לא הביאה רש"י? אלא לפי שמצות אלו שחשיב במדרש אינן נחשבות למצות שעושין בעפר, כי רובן הם בפירות ובתבואה, בגידולי הקרקע, ולא בעפר הקרקע].

אבל א"כ צ"ע למה חשיב „לא תחרוש בשור ובחמור", הרי מצוה זו אינה מצוה שבעפר, אלא מצוה של כלאי בהמה (והרי האיסור הוא גם „להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא"[28]).

גם יש כמה שינויי לשון בפרש"י לג־בי לשון המדרש: (א) במדרש הלשון „מי יוכל למנות מצות כו'" (ע"ד לשון הכתוב „מי מנה"), ואילו ברש"י הלשון „אין חשבון במצות כו'", (ב) במדרש „שהם עושים בעפר", ובפרש"י „שהם מקיימין בעפר", (ג) במדרש מסיים „וכן כולם" ובפרש"י „וכיוצא בהם"[29].

ד. ויש לומר נקודת הביאור בכל זה:

לפי ב' הפירושים, מ"ש „מי מנה עפר יעקב" (בתמי'), הוא רק בשם המושאל, אבל לא שאינם בגדר מנין כלל. לא מיבעי לפירוש הב' דקאי על המצות שעושין בעפר, הרי ודאי שהם במספר מוגבל (דכל מצות התורה כולן אינן אלא תרי"ג מצות, מספר מוגבל[30]); אלא אפילו לפירוש התרגום דקאי על בנ"י, ומפורש בתורה[31] „ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה", הרי אין הכוונה שאי אפשר למנות את בנ"י (שהרי סו"ס הם במספר מוגבל), אלא שמפני עוצם הריבוי אין מונים אותם (כמו שאין מונים עפר הארץ)[32].

ויש לומר, שבדיוק לשונו (הן באופן העתקת לשון התרגום והן בשינוי לשון המדרש) בא רש"י להשמיענו, שע"פ פשוטו של מקרא, אין הכוונה ב„מי מנה גו'" לענין של ריבוי עצום (של בנ"י או של מצות), אלא לתאר מעלה באיכות של בני ישראל, שמחמתה אינם בגדר מנין (כדלקמן).

וההכרח לפרש כן, יש לומר: כוונת בלעם בנבואה זו בפשטות היא — לבאר למה אינו יכול לקללם, כדבריו בהקדמה לנבואה זו, „מה אקוב לא קבה א־ל גו'", והיינו, דכיון שכבר נתברכו שיתרבו כעפר הארץ, אי אפשר לקללם למעטם ח"ו.

אבל לפ"ז אינו מובן: בפסוק הקודם

וראה גם ב"י שם. פרישה שם סק"ה. שנות אליהו לחלה שם מ"ט. ביאור הגר"א או"ח שם ס"ד]. ואכ"מ.

27) ובאופן אחר בפס"ז עה"פ: מי יוכל למנות מצות שעושין ישראל משעה שנולד עד שעה ששב לעפרו כשנולד אמו שומרת ימי לידה . . נימול לשמונה נהי' בן חודש והוא בכור נפדה . . בן שלש אביו מחנכו לתורה . . ראוי למצות והוא בן שלש עשרה . . משיאו אשה . . יצא לחרוש כו'.

28) פרש"י תצא שם (כב, י).

29) ג' שינויים אלו הם גם לפי דפוס ראשון ודפוס שני ורוב כת"י רש"י (שתח"י).

30) כמו שהקשו במפרשים (ראה רבינו בחיי כאן. אמרי שפר. דבק טוב (בהגהות). ועוד).

31) לך יג, טז. וראה ויצא כח, יד.

32) ראה מפרשי התורה כאן (ראב"ע, רמב"ן בחיי ועוד). וראה להנ"ש חי"ט ח' 17 ואילה

כבר אמר בלעם[33] „כי מראש צורים אראנו גו'", ופרש"י „אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות", וכיון שאי אפשר לנגוע בהם מחמת חוזקם, מה נתוסף אח"כ באומרו „מי מנה עפר יעקב גו'"?

ויש לומר, שמטעם זה פירש רש"י שאין הכוונה רק לזה שנתברכו שיתרבו כעפר הארץ, אלא, שנוסף על תוקפם וחוזקם מצד האבות יש בהם עצמם תוקף וחוזק הנובע מחשיבות ומעלת עצמם, ולכן פירש, שאין כוונת כתוב זה רק לריבוי בכמות, אלא למעלה באיכות (שאינם בגדר מנין). ובזה גופא הביא רש"י שני פירושים — שלפירוש הא' קאי במעלה המורה על חביבותם של ישראל לפני הקב"ה, ופירוש הב' — מעלה בבנ"י עצמם (כנ"ל ס"א).

וזהו שבפירוש הא' כותב רש"י „ד"א דבית יעקב", שפירושו בנים קטנים, וזה מורה על גודל ויוקר חביבותם של ישראל לפני הקב"ה, שחביבים לפניו כבן קטן לפני אביו (כפי שרואים במוחש גודל חביבות בנים קטנים אצל אביהם)[34]; וזהו גם הטעם שפירש ד„משרייתא" קאי על הדגלים*[34], כי זה שהקב"ה צוה שבנ"י יחנו „איש על דגלו" מורה על ענין של חביבות, וכפרש"י בפ' האזינו עה"פ[35] „יסובבנהו" (בכתוב המדבר אודות חביבותן של ישראל) — „שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות".

ובזה מדגיש רש"י שאין הכוונה שאי אפשר למנותם מחמת ריבוי בכמות, אלא אינם בגדר מדידה ומנין, מעלה באיכות, וא"כ הרי יש כאן הוספה בתיאור תוקף ומעלת ישראל שאין קללה יכולה לנגוע בהם.

ועד"ז בפירוש השני, שבשלשת השיניים שמשנה רש"י מלשון המדרש, מדגיש שאין כוונתו לסתם ריבוי במצות, אלא למעלה באיכות. כלומר: במדרש הכוונה היא לריבוי המצוות שבנ"י עושים רק בעפר, ואילו ברש"י אין הכוונה (רק) למנין המצות — מספר המצות שניתנו לישראל לקיימן בעפר (שסו"ס הן במספר מוגבל), אלא למצות מיוחדות שכ"א מהן „אין חשבון" לקיומה, כדלקמן.

וזהו החילוק בין לשון המדרש „שהן עושין בעפר", שהמדובר בעשיית ופעולת האדם, ולשון רש"י „שהם מקיימין", שאינו מדגיש עשייתו של האדם, אלא קיום המצוה.

וגם בזה מודגשת מעלה חדשה ונעלית יותר בישראל.

ה. ביאור הענין:

ד' המצות שהביא רש"י כאן נחלקות לשתי חלוקות: חלוקה הא' — לא תחרוש בשור ובחמור, לא תזרע כלאים — לאוין,

---

33) כג, ט.

34) ראה בעה"ט כאן. וראה לקמן ס"ז. ולהעיר מחזקוני כאן.

*34) ואין הכוונה לריבוי דמספר, דגל אחד או דד' דגלים (כפי שכתבו במפרשי רש"י). ולכן לא העתיק רש"י (לרוב הגי') מהתרגום „או חדא מארבע משריתא", ולרוב הגי' (ראה לעיל הערה *1) לשון רש"י (בפירוש דברי התרגום) היא „ארבע דגלים" (ולא — „מארבע"), כי כוונתו לעצם הדבר שחילקם לד' דגלים, שמורה על חביבותם כו'

35) לב, יא.

וחלוקה הב' אפר פרה ועפר סוטה — מצות עשה[36].

וההדגשה ד„אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר" היא בשתיהן: בחלוקה הא' — החידוש וההדגשה שהמדובר ב־לאוין ולא בקיום מצות, אבל — דברים שהן הווים ותמידיים, שכ"א חורש שדהו וזורעה, וכל פעם שאדם חורש שדהו, ואינו חורשה בשור וחמור, הרי אף שאין מתאים כ"כ לומר ע"ז שהוא עושה מצוה, הרי הוא מקיים מצות „לא תחרוש בשור ובחמור": וכן בכל פעם שהוא זורע שדהו ואינו זורע כלאים הוא מקיים הלאו ד„לא תזרע כלאים"[37]:

ולכן כתב רש"י „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר", שאין כוונתו ש־מצות שניתנו לקיימם בעפר הם בריבוי, אלא שאין חשבון במצות שהאדם מקיים בשייכות לעפר (כיון שכ"א ממצות אלו קיומם רגיל ביותר).

ועפ"ז יובן עוד שינוי, דבמדרש הובא „לא תזרע כרמך כלאים" ורש"י העתיק „לא תזרע כלאים"[38] סתם, ובפשטות ה־כוונה להכתוב בקדושים[39] דקאי בכל זריעת כלאים ולא רק כלאי הכרם[40]. והטעם: במדרש שמונה המצות שבעפר, נקט הזריעה החמורה שבהם „לא תזרע כרמך כלאים" — שיש בזה כמה לאוין[41], וגם כשזורע כלאים נאסר בהנאה כמ"ש[42] „פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם"[43], אבל ברש"י שבא להדגיש „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר" כתב „לא תזרע כלאים" סתם, כי „לא תזרע כרמך כלאים" אינו דבר הרגיל וההוה כמו זריעת שדה שהיא דבר ההווה ורגיל יותר[44].

וכן בחלוקה הב' „אפר פרה ועפר סוטה": החידוש וההדגשה במצות אלו הוא גם בזה ש„אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר". ולכן גם בזה שינה רש"י מהמדרש, שבמדרש מביא הפסוקים „ואסף איש טהור את אפר הפרה"[45],

---

36) להעיר שבדפוס ראשון דרש"י (ובכמה כת"י — נסמנו בהוצאת ברלינער מהדורא הא') ליתא „אפר פרה ועפר סוטה". וראה פסיקתא רבתי פי"א: אתה מוצא שאין ישראל עומדים בעולם אלא בזכות המצות שהם עושים בארץ אמר בלעם מי מנה עפר יעקב . . (ומונה רק לא תזרע ולא תחרוש, העמיד הכרי נותן תרומה) מי יכול למנות מצות שישראל עושים בעפר לפיכך הם מתרבים בארץ.

37) להעיר מלשון הפס"ר שם: זורע ומקיים לא תזרע כרמך כלאים וחורש בשור ומקיים לא תחרוש כו'. ועד"ז לשון המדרש המובא בילקוט (הנ"ל ס"ג). וראה גם באר בשדה כאן.

38) כ"ה בדפוס ראשון ורוב כת"י רש"י (שתח"י). בדפוס שני וכמה כת"י רש"י איתא „כרמך".

39) וכן משמע מכת"י רש"י (שתח"י) שהובא „שדך לא תזרע כלאים", ומוכח שהשמטת תיבת „כרמך" אינה ט"ס.

40) להעיר שברש"י בש"ס בכ"מ (שבת פד, ב ד"ה ואחת באמצע. בכורות נד, א ד"ה גפנים. ועוד) דרק כלאי הכרם דאורייתא וכלאי זרעים דרבנן (וראה תוד"ה ארבע שבת שם, תוד"ה דגן בכורות שם). אבל בפרש"י קידושין (לט, א ד"ה והא אנן) ועוד, מפורש שגם כלאי זרעים הוי מדאורייתא. וראה רש"י שם ד"ה והכתיב וד"ה ההוא. ואכ"מ.

41) שעובר בין על לא תזרע כרמך כלאים ובין על שדך לא תזרע כלאים.

42) תצא כב, ט.

43) ראה קידושין לח, א. נו, ב. ובכ"מ.

44) והרי לא תזרע כלאים כולל גם כלאי הכרם.

45) חוקת יט, ט.

„ומן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן"[45], ורש"י סתם „אפר פרה ועפר סוטה", כי אין כוונת רש"י להפעולה החד־פעמית ש„אסף איש טהור את אפר הפרה", ובסוטה — „ומן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן", אלא לזה שאין חשבון בקיום מצות אלו:

באפר פרה הרי נוסף על קיום מצות טהרה שבמשך כל הזמנים (כשהי' נמצא) — שמזין על הטמא ומטהרין אותו מטומאת מת[46], הרי קיום המצוה הוא כל זמן קיום האפר הבא ע"י עשיית הפרה, נמשך כל הזמן שמזין האפר וכל הזמן שהאפר נתון למשמרת[47]. וכן ב„עפר סוטה", אין הכוונה רק למעשה לקיחת העפר שבקרקע המשכן, אלא לכל זמן קיום עפר זה בתור עפר סוטה ופעולתו בתור עפר סוטה כולל שהאשה נטהרת לבעלה, ועוד — „ונקתה ונזרעה זרע"[48] — שכל המשך הזמן שלאח"ז, נכלל במצוה זו[49], ובמילא „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר".

וזהו גם הטעם ששינה רש"י בסיום פירושו וכתב „וכיוצא בהם" ולא „וכן כולם" כבמדרש, כי במדרש הכוונה כפ־שוטה לכל המצות שעשייתם שייכים לעפר שבזה ישנו ריבוי מצות (ע"ד הנא־מר במדרש המובא בילקוט, כנ"ל) ואילו ברש"י הכוונה למצות מיוחדות שמקיי־מין בעפר שבהן „אין חשבון", וזהו הל־שון „וכיוצא בהם" — מצות כמו אלו שמנה לפנ"ז[50].

ו. ועדיין צריך להבין מהי השייכות ד„אין חשבון במצות" ל„עפר" דוקא, הרי קיום המצות באופן הנ"ל אינו שייך לעפר דוקא[51].

והביאור בזה (בפנימיות הענינים)[52]:

---

46) וראה לקו"ש חט"ז ס"ע 417 ואילך. וש"נ. וראה שם ביאור לשון הרס"ג „פרה למשמרת בתדר".

47) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 133 ואילך. וש"נ.

48) נשא ה, כח ובפרש"י שם. וראה לקו"ש שם ע' 36.

49) וי"ל דגם כאשר נטמאה, „ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה גו'" (נשא שם, כז) ר"ל, הרי גם זה ד„והיתה האשה לאלה בקרב עמה", „שיהיו הכל אלין בה" (פרש"י שם), שמביאה את כל הנשים לזהירות בזה (וראה סוטה ח, ב „ונשים חייבות לראותה"), נכלל בכלל המצות שמקיימין בעפר.

50) ועוד י"ל בזה:

רש"י מונה ארבעה שלא היינו יודעים מצ"ע, ומסיים „כיוצא בהם" — עוד ד' כנגדם, שמובנים מאליו, כמו: א) לא תחרוש ב(שבת ו)שמיטה, ב) לא תזרע ב(שבת ו)שמיטה, ג) כיסוי דם בעפר (אחרי יז, יג), ד) ועפר אחר יקח וטח את הבית (מצורע יד, מב) הנאמר בנגעי בתים, שהוא בדומה לעפר סוטה לפי שזהו גמר טהרת הבית.

ובלעם בנבואתו בא לתאר מעלת בנ"י לגבי אוה"ע (ובא בהמשך להכתוב שלפנ"ז „ובגוים לא יתחשב"), שב"נ יש להם רק ז' מצות, ואילו בנ"י גם בעפר לבד יש להם לכה"פ שמונה מצות.

ועוד י"ל בהמשך להנ"ל, דמונה ב' מצות הראשונות שב"נ מוזהרים על כיו"ב השייכים אליהם, כמו „בהמתך לא תרביע כלאים" (קדושים יט, יט) וכלאים דהרכבה באילן (סנהדרין ס, ע"א ובפרש"י), ובנ"י מצווין ומקיימין לא רק כלאים במדה גדולה כזו שהיא היפך טבע הבריאה (ראה רמב"ן קדושים שם. חינוך מצוה סב. רמד) אלא גם כשאין תערובת והרכבה ממש, לא תחרוש בשור ובחמור, (שדך) לא תזרע כלאים.

51) ראה גו"א ועוד בפרש"י כאן, שמביא „ובמדרש מצאתי (ראה פסיקתא רבתי הנ"ל הערה 36) מפני שעושים מצות בעפר לפיכך יזכו להרבות אותם כעפר ולא לקללם למעט אותם".

52) בכללות ביאור כתוב זה ע"ד הקבלה והחסידות — ראה בארוכה אוה"ת פרשתנו עה"פ. וש"נ.

ידוע שבקיום המצות ישנם בכללות ב׳ אופנים, קיום המצות מצד החשבון וה־טעם (הן טעם ודעת, מצד טעמים וה־מעלות שבמצות, הן טעם ועונג, שיש לו עונג והרגש בהמצות), וקיום המצות בלי טעם בדרך קבלת עול מפני שהן מצות — ציווי ורצון ה׳, כנוסח ברכת כל ה־מצות אשר קדשנו במצותיו וציונו.

וי״ל, שהאופן הב׳ הנ״ל נקרא בשם „עפר״[53] — ומשני טעמים: א) קיום ה־מצות באופן של „עפר״ מורה על הקב״ע וביטול לגמרי כמאמר „ונפשי כעפר לכל תהי״, שאינו שום מציאות (לעצמו), ב) „עפר״ מורה על עבודה שאין בה „טעם״ ומעלה. והיינו שמקיים מצותיו של הקב״ה בלי שום „חשבון״ דשכל — טעם ודעת שלו, ובלי כל חשבונות בכלל, אלא אך ורק מפני ש„חוקה[54] חקקתי גזרתי״[55].

וכאשר קיום המצוות הוא באופן זה — הרי זה גורם שפעולת המצוה תהי׳ באופן בלתי מוגבל — „אין חשבון״[56].

כלומר: הטעם שקיום המצות „לא תחרוש בשור ובחמור״, או „לא תזרע כלאים״, נחשב כ„אין חשבון״, דכל פעם שחורש או זורע הוא מקיים מצות אלו — הוא לפי שקיומם הוא באופן דעפר, מתוך ביטול וקב״ע, כי הוא אומר „אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי״[57], ואז מתקיים בו „ישב (שפועל בעצמו ישיבה ועכבה[58]) ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כו׳״[59], שנחשב כקיום המצוה.

ועד״ז הוא בקיום מצות עשה, דכאשר האדם מקיים מצוה מצד חשבון וטעם ודעת שלו, הרי זה קשור עם מציאותו, וא״כ המצוה נעשית רק בעת עשייתו ופעולתו, משא״כ כאשר מקיים מצוה לא מצד חשבון, מצד מציאות האדם, אלא מצד קבעומ״ש, קיום ציווי ורצון ה׳, הרי כשם שהקב״ה הוא למעלה מזמן ומקום כן הוא בנוגע לרצונו, ולכן בקיום המצות מתוך קבעומ״ש מתגלה בזה עול מלכות שמים, מלכות הבורא בגלוי, ו„קיומו״ נמשך כל משך הזמן שלאח״ז[60].

ז. והנה נתבאר כמ״פ, שכאשר מצי־נו ב׳ פירושים בפסוק אחד, יש להם שייכות זל״ז, וכן בנדו״ד, שב׳ הפירושים ב„מי מנה עפר יעקב״ — פירוש התרגום „דעדקיא דבית יעקב״, ופירוש הב׳ (דה־

---

53) ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ תתקמב ואילך. ס״ע תתקסא ואילך.

54) במדב״ר פי״ט, א. ועוד.

55) ועפר קאי על המצות דחוקים. והרי מצות אלו שנמנו בפרש״י הם בכלל החוקים — ראה פרש״י קדושים שם, דכלאים הוי גזירת מלך שאין טעם לדבר (ולא כרמב״ן וחינוך שם דיש להם טעם — ראה רא״ם לפרש״י שם. ועוד). וכן „אפר פרה״ (רש״י בשלח טו, כו. אחרי יח, ד. ר״פ חוקת) ו„עפר סוטה״ — ראה דברי דוד (להט״ז) בפרש״י כאן.

56) וי״ל שזה גופא הכוונה בפי׳ המפרשים (הנ״ל הערה 30. אוה״ת פרשתנו ס״ע תתקיז. תתקנא) „מי מנה לגודל שכרן״, היינו לפי שה־מצוות מתקיימות בשלימות, מתוך קבלת עומ״ש, שאזי מביאין שכר גדול. וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 246.

57) תו״כ (ורש״י) קדושים כ, כו. וראה שמונה פרקים להרמב״ם פ״ו.

58) ראה פרש״י תזריע יב, ד.

59) ל׳ חז״ל — קידושין לט, ס״ע״ב.

60) שזהו החידוש בקיום המצות מתוך קבלת עומ״ש על קיום המצות סתם, כי הגם שמשמע בתניא פכ״ה (לב, א) שבכל אופן „יחוד זה (שבמצות) למעלה הוא נצחי לעולם ועד״, ע״ש, מ״מ י״ל שבקיום מצות מתוך עומ״ש, גם למטה יש להם המשך, ועצ״ע.

מדרש) „אין חשבון במצות שהן מקיימין בעפר" — יש קשר ביניהם.

ביאור הדברים:

בבעל הטורים עה"פ כי „מי מנה עפר יעקב, כמו[61] עופר האילים על שם כי נער ישראל ואוהבהו וגו'[62] וכן ת"א מן יכול לממני דעדקיא דבית יעקב".

והיינו דלפי' התרגום „דעדקיא דבית יעקב" מרמז על אהבת הקב"ה לבנ"י מפני „כי נער ישראל ואוהבהו", וידוע הביאור בכתוב זה[63], דאהבת הקב"ה ל־בנ"י היא מצד היותם „נער". דאהבת האב לבנו הגדול אפשר שלא יהי' ניכר וגלוי שסיבת האהבה היא רק להיותו בנו, ואפשר שהאהבה היא מפני גודל חכמת הבן ומדותיו הטובות וכיו"ב, או להיותו בן המקיים מצות אביו בגדלות (בכל הכוחות של הבן וכו'): משא"כ אהבת האב לבן קטן שאין לו שלימות השכל והמדות, ניכר בה בגלוי שהיא מצד היותו בנו ועד — לעצם אחד עמו. ונמצא דאהבת האב לבן גדול (וכן אהבת בן גדול לאביו) היא (בגילוי) אהבה שמתלבשת בטעם, ואילו אהבת האב לבן קטן (וכן אהבת בן קטן לאביו) אינה מצד הטעם אלא מצד השייכות בתולדה, ועד שבפשטות האב (והאם) מוליד (מביא) הבנים והבנות בעולם.

וזהו „כי נער ישראל ואוהבהו", דיש־נה אהבת הקב"ה לישראל כאשר הם במצב נעלה של עבודת ה' ונראה בגלוי מעלתם, שאהבה זו היא מצד הטעם, כמו אהבת האב לבנו הגדול: והאהבה העצ־מית של הקב"ה לבנ"י היא מצד נשמתם שהיא „חלק אלקה ממעל ממש"[64], כמו חלק מן העצם[65] (בדוגמת אהבת האב לבנו הקטן), ואהבה זו אינה תלוי' בעבו־דת ישראל [וכדאיתא במדרש[66]: כשם שבנו של אדם כשהוא תינוק קטן אם יחטא אין אביו מסלק עליו מפני שהוא קטן . . כך ישראל אפילו חוטאין בשגגה מעלה עליהן שהן כתינוק קטן].

וזהו הקשר בין ב' הפירושים ברש"י: זה ש„מי מנה עפר יעקב — דעדקיא דבית יעקב", שמורה על חביבות ישראל אצל הקב"ה (כנ"ל ס"ד), והיא בחי' „נער ישראל ואוהבהו" — קשור עם העבודה ד„עפר יעקב", העבודה מצד קבלת עול שאינה בחשבון, שמצד עבודה זו נק־ראים ישראל „דעדקיא", היינו הקטנות והביטול שבכל או"א מישראל, כבן קטן שאין בו מעלות גלויות ואין עבודתו מצד טעם ודעת.

וכן לאידך, שמצד גודל החביבות דבנ"י אצל הקב"ה, הרי גם אלה שמצד דרגתם בעבודת ה' הם בבחי' עפר, בש־פל המדריגה שאין למטה ממנו, גם הם בכלל „מי מנה עפר יעקב", והוא אפר הפרה שמטהר גם מי שנטמא בטומאת מת, אבי אבות הטומאה, והיינו שנפסק לגמרי חיותו דקדושה, ועד ש„נתכרכמו פניו של משה"[67] במה תהי' טהרתו —

---

61) שה"ש ב, ט. שם, יז. ועוד.

62) הושע יא, א.

63) ראה בארוכה אוה"ת בשלח ע' שפב ואילך. ד"ה כי נער ישראל תרס"ו. וראה בהבא לקמן לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך. וש"נ.

64) תניא פ"ב.

65) ראה ד"ה זאת תורת הבית תרפ"ט (בסה"מ קונטרסים ח"א) פ"ד ואילך.

66) אגדת בראשית פ"ה, א. וראה גם במדב"ר פ"ב, טז. וש"נ.

67) תנחומא חוקת ו בסופו. במדב"ר פי"ט, ד. וראה לקו"ש חי"ח ע' 233 ואילך.

הנה מצד זה שבעצם ובפנימיות הוא בחי' „נער ישראל", ישנה טהרה ומזומנת בשבילו.

וגם למי שבחיצוניות ובגלוי הוא ב־מצב של „ותמעול מעל באשה" — בעלה זה הקב"ה[68] — נותן הקב"ה עפר סוטה, שישראל יטהרו להקב"ה (בעלה), ועד ש„ונקתה ונזרעה זרע", זריעה של תומ"צ, באופן גלוי ובחיי יום יום.

ח. עפ"ז יש לבאר גם השייכות לחג הגאולה י"ב־י"ג תמוז, אשר „לא אותי בלבד גאל הקב"ה אלא כל מחבבי תורה כו'" עד ל„כל אשר בשם ישראל יכו־נה"[69], המרמז על מי ששם ישראל הוא כ"כ בהעלם אצלו עד שהוא רק באופן של „כינוי"[70] — וע"י גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר נתגלה גם אצלם הא ד„נער ישראל ואוהבהו",

וכפי שהי' נראה בפועל בעבודת בעל הגאולה, שעסק לא רק עם „דעדקיא ד־בית יעקב" כפשוטו — חינוך תשב"ר, כולל החינוך „משעה שהתינוק מתחיל לדבר", אלא גם עם אלה שהם בדרגת „דעדקיא" בידיעת התורה ובשייכות ל־יהדות, ועד לדרגא של עפר.

וכ"ז עשה מתוך מסירת נפש וקבלת עול למעלה מחשבון לגמרי, בבחי' „אין חשבון", ובכח זה פעל ועשה והצליח לגלות אצל כאו"א מישראל בחי' „נער ישראל ואוהבהו" שבו למעליותא,

וכן תהי' לנו, שע"י העסק בהרבצת התורה וחיזוק היהדות בכל אתר ואתר, בדרך שהורנו בעל הגאולה, יתקיים בק־רוב ממש המפורש בפרשתנו[71] — „דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל . . והי' ירשה וגו'", זה המלך המשיח[72], יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, וב־לשון הרמב"ם[73] — „מהרה יגלה אמן כן יהי רצון", „מהרה" ממש.

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ו)

---

68) נשא ה, כז. וראה במדב"ר סוף פ"ט.

69) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שכתב לחגיגת י"ב תמוז הראשונה תפר"ח (אגרות קודש שלו ח"ב ע' פ. וש"נ. נדפס גם בקונטרס י"ב תמוז תרפ"ח — קה"ת, תש"נ).

70) ראה לקו"ש ח"ח ס"ע 329 ואילך.

71) כד, יז ואילך.

72) רמב"ם הל' מלכים רפי"א.

73) הל' פרה אדומה ספי"ג.